

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЯ ОСВІТИ
ЯК ТЕОРЕТИЧНА І ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА**

Людмила Шелюк
Рівне

Аналізуються модернізаційні перетворення в освіті, які здійснюються на основі інновацій; останнє обумовлено викликами сучасної епохи; автор підкреслює, що інновації можуть мати різне наповнення, різний зміст і спрямування, а зв'язок інновації з модернізацією буде наповнюватися різним змістом; глобалізація та інформаційна революція змінюють статус освіти; вона стає важелем перетворення суспільства на основі наукових інновацій; головним вектором модернізаційно-інноваційного розвитку освіти є європейський; разом з тим, інтеграція в європейський освітній простір не є самоціллю. Вона покликана вирішити різні завдання з позицій нової парадигми освіти; автор зазначає, що вищим навчальним закладам надається цілком реальна можливість зробити свій внесок до реконструкції вітчизняної і європейської вищої освіти.

Ключові слова: людина, освіта, культура, соціальний досвід, модернізація, інноваційний розвиток.

Нововведення у будь-яку сферу суспільного життя є постійним супутником суспільного розвитку. Проте лише у ХХ столітті процеси змін у суспільстві надзвичайно інтенсифікувалися. Із дискретних, коли відносно короткі стадії реформування змінювалися тривалими періодами простого функціонування, вони набули ознак безперервних і почали відігравати все більш помітну роль у розвитку суспільства та людини.

У наукових дослідженнях термін «інновація» вперше з'явився у ХІХ столітті. Культурологи дане поняття використовували для позначення процесу запровадження частини елементів однієї культури в іншу. Відтак, формування теорій інноваційного розвитку у її сучасному вигляді припадає на початок ХХ століття, коли почали ґрунтовно вивчатися закономірності технічних нововведень у різні сфери суспільного життя. Імпульсом до виникнення цих теорій слугували погляди австрійського економіста Й. Шумпетера, який першим запровадив у науковий обіг термін «інновація» і класифікував нововведення за критерієм новизни [2, 564].

У різних контекстах, в різних філософських традиціях Е. Дюркгейм, К. Маркс, Г. Мейн та ін. висловили ідеї про змістовну трансформацію соціокультурної сфери. Це були ранні аналоги концепції модернізації. Автори фіксували змістовне зрушення в еволюції соціальності, зв'язане з формуванням нового суспільства. У різних мовах філософські моделі, висловлені авторами, характеризують одну і ту ж важливу сторону: перехід від традиційних характеристик суспільства та індивіда до нових функціональних характеристик. Така трансформація соціокультурної сфери (від статусу до договору) спричиняє за собою і трансформацію менталітету, що припускає зміну, як стилю мислення, так і системи цінної епохи. У модернізації стилю мислення центральне місце займає «абстракція» (Г. Зіммель) і «раціоналізація» (М. Вебер) масової свідомості. Зміни у сфері культурних цінностей і менталітету можуть розглядатися, як найважливіший аспект модернізації свідомості. Само поняття модернізації, діючи в певних історичних і соціокультурних умовах, наповнилося новим, відповідним цим умовам змістом і несло інший зміст [7, 30].

Ініціаторами вивчення та теоретичного узагальнення нових потреб суспільства в освітній діяльності стали представники гуманістичної філософії. В рамках цього напрямку філософської думки фактично склалося основне змістовно-суттєве ядро сучасної філософської методології освіти, орієнтованої на самоактуалізацію індивіда та гуманістично-розвиваючий, а не пізнавально-сцієнтистський вимір освітньої практики. В рамках гуманістичної філософії й зараз розвивається основний процес освітніх новацій, що служить надійною соціально-когнітивною основою більш широких узагальнень філософсько-освітнього характеру [8, 2].

Сьогодні дослідники (В. Андрущенко, М. Згуровський, В. Кремень, В. Курило, В. Лутай, М. Степко, П. Таланчук та ін.) мають спільну думку про те, що модернізація

освіти – це політичне та загальнонаціональне завдання, тому має реалізовуватися не як відомчий проект, а як загальнодержавна програма, де активними суб'єктами є органи державної влади, місцеве самоврядування, професійно-педагогічна спільнота, наукові, культурні товариства, бізнесові кола, третій сектор [4, 59]. Метою модернізації вищої школи є створення сучасного механізму сталого розвитку системи освіти, яка забезпечить якісний розвиток людського капіталу у відповідності з викликами епохи. Для досягнення цієї мети спеціалісти в галузі освіти вважають за необхідне розв'язання наступних взаємопов'язаних завдань: забезпечення рівного і справедливого доступу до якісної освіти, зокрема через запровадження всеохопного незалежного зовнішнього оцінювання навчальних досягнень випускників шкіл, які виявили бажання вступати до вищих навчальних закладів; створення нової моделі економічної діяльності університетів, яка базуватиметься на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громадян; приведення системи вищої освіти у відповідність до вимог Болонської декларації, розширення автономії університетів як необхідної передумови інтеграції української освіти в європейський освітній простір; розроблення проектів законів України, нормативно-правових документів та інструктивно-методичних матеріалів з питань діяльності вищої школи та інших програмних документів; удосконалення мережі вищих навчальних закладів, інтеграцію навчальних закладів різних рівнів акредитації, а також галузевої освіти у загальнодержавну систему вищої освіти; автономії вищих навчальних закладів, громадського управління вищою освітою, забезпечення функціонування його представницьких органів.

Інноваційні процеси в системі освіти з точки зору соціально-організаційної концепції [6, 12] пов'язані зі зміною структури освіти, появою нових її форм (недержавна освіта), зміною в управлінні освіти – необхідністю переходу від вертикального до горизонтального принципу організації тощо. Все це означає, що інновації можуть мати різне наповнення, різний зміст і спрямування, а зв'язок інновації з модернізацією буде наповнюватися різним змістом. Освіта стає інноваційним важелем перетворення суспільства на основі наукових інновацій. І тоді в розгляд вводиться вже не освіта як така – у вигляді соціальної сфери та соціального інституту з її призначенням здійснювати професійну підготовку для різних суспільних груп, а науково-освітній комплекс, чи науково-освітня сфера, чи й інші утворення, які формуються в процесі на основі інноваційних трансформацій в економіці.

Не всі дослідники розділяють думку про модернізацію як про керований процес, здатний подолати неупорядкованість стихії. На позицію І. Бестужева-Лади звертає увагу Є. Пінчук: «Процес, по характеру своєму стихійний, спонтанний (мимовільний), як би що фонтанує, оскільки заснований на незламній іманентно властивою представникам роду *homo sapiens* потреби в досягненнях, а так само на здатності людини створювати якісно нове [7, 31]. Дослідник говорить про творчу природу модернізації, при цьому сутнісні риси творчості повністю переносяться на модернізацію. В процесі творчості не просто виникають нові предмети, але і відбувається розвиток сутнісних сил людини, вона перетворює не тільки зовнішнє середовище, але і саму себе. Кажучи про модернізацію, мова йде про інше явище, бо модернізація – це перетворення системної якості. Таким чином, творчість необхідна, але недостатня умова для модернізації, яка є одним з численних форм прояву творчості, способом організації і отримання результату творчої діяльності.

Оскільки модернізація освіти – явище багатокомпонентне та складне, не може здійснюватися її розгляд в рамках якоїсь однієї методології. Аналіз філософської концепції освіти спонукає перейти від стратегії вибору одного підходу і одного філософського напрямку до широкого обговорення різних світоглядних підходів і філософських напрямів стосовно освіти, виявлення як ключових консенсусних позицій, так і принципових розбіжностей. Як зазначає Г. Михайлишин [5, 51], критично сприйнявши існуючі теорії, освіта повинна рухатись далі – у сферу інтердисциплінарних дискурсів. Ця стратегія ґрунтується передусім на теорії самоорганізації, синергетиці, теорії дисипативних структур, автопоезисі. Результатом такого руху має бути становлення своєрідної наукоємної філософії, адекватної духу і викликам сучасного нелінійного світу. В основу ж нової філософії освіти зразка XXI століття варто покласти ідею освіти, вибудованої на синергетичних, комунікативних та діалогічних принципах і – відповідно – трьох ключових поняттях: самоорганізація, діалог, комунікація. Сутність сучасного

процесу навчання складає не лише збагачення особистості певною системою знань і формування навичок практичної діяльності, а всебічна підготовка людини до життя в глобалізованому інформаційному просторі через створення рівних умов доступу до якісної освіти, забезпечення освіти впродовж життя, формування толерантного світогляду і дискурсного характеру взаємодії народів і культур.

В сучасному дискурсі модернізація перестала інтерпретуватися як єдиний механізм переходу до сучасності, яка пояснюється як результат цілісного історичного соціокультурного процесу, в якому системно доповнюють один одного модернізовані структури і традиційність. Очевидно, що модернізація повинна розглядатися як комплексний феномен, що має економічне, соціальне, політичне і духовне вимірювання, а модернізація представляється комплексним процесом, складовими якого виступають зміни по всіх напрямках. Історична практика модернізації показує, що революційні по суті трансформації протікають взаємопов'язано [7, 34].

Багато дискусій викликає також вектор модернізаційного процесу, оскільки для України характерна так звана «наздоганяюча» модернізація, існують побоювання, що насправді відбувається модернізація як «вестернізація», «європеїзація» чи «американізація».

Ситуація початку ХХІ ст. вказує на зростаючу актуальність орієнтації вітчизняної вищої освіти на європейську модель. У зв'язку з цим у 2004 р. в Україні розпочато активне впровадження основних ідей, наведених у Болонській декларації. Як зазначають учені, сліпе копіювання Болонської системи не забезпечить досягнення позитивних результатів через значну розбіжність між соціально-економічною ситуацією, історико-культурними традиціями і менталітетом людей у нашій державі та країнах Європи. Так, В. Шинкарук, аналізуючи напрями модернізації структури вищої освіти України, зазначає, що Болонський процес передбачає структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи, проте він не передбачає уніфікації змісту освіти [13, 14].

Реальна практика розвитку освіти в Україні, активне впровадження науково-педагогічних інновацій свідчать про значний інтерес української науково-педагогічної спільноти до загальноєвропейських процесів останніх десятиріч [1, 32]. Україна сьогодні знаходиться на етапі цивілізаційного вибору, у межах якого національна освіта тяжіє до європейських демократично-гуманістичних цінностей, тим самим багато в чому визначаючи подальший розвиток всієї країни. На сьогодні, здавалося б, остаточно зрозуміло, що на шляху перетворень в освітньому середовищі нашої країни зроблено вибір на користь європейської інтеграції як на структурно-організаційному, так і на ціннісно-методологічному рівнях. Водночас не можна не відмітити те, що ефективність таких реформаційних процесів з різних причин не відповідає поставленим цілям та сподіванням, що покладаються на євроінтеграцію української національної системи освіти. Це надзвичайно актуалізує з року в рік теоретичний аналіз причин недостатньої ефективності здійснення європейських прагнень наших освітян, а також тих наслідків, до яких призводять процеси трансформації, уніфікації та модернізації національної освіти на шляху до єдиного європейського освітнього простору [10, 70].

Прагнення України до Європи цілком зрозуміле, але треба визначити шлях таким чином, щоб інтеграція не стала для нас «вестернізацією» або «європізацією» у негативних визначеннях цих понять. Взагалі вестернізація – це модель процесу переходу від традиційних суспільств до сучасних шляхом прямого перенесення структур, технологій і способу життя західних суспільств. Розрізняють вестернізацію як модель модернізації і вестернізацію як частину будь-якої іншої моделі, тому що запозичення західних зразків завжди неминує при модернізації. Ініціатором вестернізації зазвичай ставав сам Захід, і формою її здійснення була переважно колонізація. За своїм впливом і значенням вестернізація визначає і сьогодні основні процеси у світі. Вестернізація посилює перетворення історії у всесвітню. Але це відбувається не так, що мову можна вести про абстрактну схожість культур або загальний закон розвитку, а як про реальне і часто-густо насильницьке проникнення сучасних західних суспільств у традиційні. Модернізація наздоганяльного типу створює явну нерівність, оскільки на шляху модернізації в глобальному масштабі ніхто нікого не чекає [11, 7]. Останнім часом звучать серед науковців також докори у надмірній «американізації» освіти, яка розглядається

здебільшого як негативний прояв та пов'язується із зниженням якості освіти, надмірним захопленням методиками, що потребують не розвитку абстрактного чи логічного мислення, а запам'ятовування, зменшення ролі фундаментальної освіти тощо.

З іншого боку, європейська інтеграція в усіх сферах, у тому числі й в освіті, є важливою історичною можливістю для України трансформувати і модернізувати власне суспільство на принципах демократичності та плюралізму, які сповідуються в Європі, а не на посткомуністичних ідеях ідеологічного та ідейного одноманіття та уніфікації. Світоглядне підґрунтя для європейської інтеграції вибудовується саме в освітній системі України, чому особливо сприяє участь нашої освітньої системи в Болонському процесі, покликаному створити на теренах Європи єдине освітньо-ціннісне середовище знання, демократії і гуманізму [10, 71].

Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України та бажання в майбутньому стати повноправним членом європейської спільноти необхідно переймати досвід розробки та впровадження подібних стратегій та аналізувати їх вплив на економіку членів ЄС. Виокремлення пріоритетних та найбільш вдалих починань дозволить вирішувати одразу два питання – наближення України до країн ЄС в рамках проведення інноваційної та освітньої політики, виробити спільні та подібні стандарти, що в подальшому полегшили б процес євроінтеграції; перейняти позитивний досвід в цих питаннях зважаючи на результати впровадженнь та уникнути здійснених помилок [12, 156].

Багато дослідників вбачає в модернізації не європеїзацію а інтеграцію України в європейський освітній простір та зазначають переваги цього процесу. Т. Десятов зазначає, що «інтеграції в освіті властиві свої, відмінні від інших, ознаки. Насамперед виділяється комплексний багатоплановий характер впливу у сфері інтеграції світової освіти на весь хід сучасного суспільного розвитку. Безпосередньо зв'язана з цією ознакою й така особливість інтеграції в освіті, як потреба в її випереджальному характері. За сучасних умов інтернаціоналізації знання виступає як вирішальний ресурс, а процес його накопичення набуває безперервного характеру. Співробітництво в галузі освіти повинне випереджати подібний процес у будь-якій іншій сфері» [3, 32]. Таким чином, українська система освіти та її євроінтеграційні прагнення та дії можна назвати передовими, випереджальними трансформаційно-модернізаційними моделями, за якими і на основі результатів яких будуть здійснюватися інтеграційні процеси в інших сферах суспільного життя нашої країни. Зрештою, саме європейська спрямованість розвитку освіти України є необхідною передумовою прищеплення національній суспільній свідомості тих демократичних і громадянських стандартів мислення, які визначають європейський стиль життя.

Таким чином, для України інтеграція в європейський освітній простір не є самоціллю. Вона покликана вирішити різні завдання з позицій нової парадигми освіти. Вищим навчальним закладам надається цілком реальна можливість зробити свій внесок до реконструкції вітчизняної і європейської вищої освіти. Розвиток інноваційних процесів і наукова підтримка інноваційної діяльності у сфері вищої освіти стають пріоритетними, тому виникає потреба в новому теоретичному осмисленні сутності, закономірностей виникнення та розвитку педагогічних інновацій, їх зв'язку з традиціями [9, 31].

Література:

1. Білоконний П. Г. Інноваційні технології у світлі модернізації вищої освіти / П. Г. Білоконний // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2010. – Вип. 7. – С. 37-43.
2. Ганаба С. О. Інноваційна спрямованість освіти як філософська проблема / С. О. Ганаба // Гілея: наук. вісн. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – Вип. 50 (№ 8). – С. 560-569.
3. Десятов Т. М. Пріоритетні тенденції формування європейського освітнього простору / Т. М. Десятов // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: збірник наукових праць / за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. – Львів : ЛДУ БЖД, 2006. – С. 29 – 34.
4. Добрянський І. А. Модернізація освітнього потенціалу: регіональна проєкція / І. А. Добрянський // Вісн. Черкаського ун-ту. – Сер.: Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 162. – С. 54-61.

5. Михайлишин Г. Й. Актуальні проблеми створення сучасної моделі інноваційної освіти в Україні / Г. Й. Михайлишин // Грані. – 2012. – № 9 (89). – С. 49 – 55.
6. Навроцький О. І. Інноваційні процеси у вищій школі України: Автореф. дис. ... доктора соц. наук: спец. 22.00.04. «Спеціальні і галузеві соціології» / О. І. Навроцький; Харківський нац. ун-т внутрішніх справ. – Х., 2006. – 32 с.
7. Пінчук Є. А. Генезис поняття і сутності модернізації освіти / Є. А. Пінчук // Вісн. Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Сер. Філософія. Політологія. – 2009. – Вип. 91. – С. 28-36.
8. Романенко М. І. Соціальні та парадигмально-когнітивні детермінанти розвитку сучасної освіти: автореф. дис... доктора філос. наук 09.00.10 / М. І. Романенко – Дніпропетровськ, 2003. – 30 с.
9. Старицька О. П. Важливість інноваційного розвитку вищої освіти при інтеграції в європейське освітнє співтовариство / О. П. Старицька // Інноваційна економіка: всеукр. наук.-виробн. журнал. – 2012. – № 1. – С. 28 – 36.
10. Уваркіна О. Українська освіта на шляху до єдиного європейського освітнього простору / О. Уваркіна // Вісн. Ін-ту розвитку дитини. – Вип. 21. – Сер.: Філософія, педагогіка, психологія: Зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 70.
11. Чернієнко В. О. Ідентичність і модернізація: проблеми соціокультурної реформації / В. О. Чернієнко // Гуманітарний часопис: Збірник наукових праць. – Харків : ХАІ, 2012. – № 2. – С. 5-15.
12. Шевчук А. В. Аналіз факторів інноваційного розвитку регіональних освітніх систем в умовах побудови інформаційного суспільства / А. В. Шевчук // Економічний форум. – 2013. – № 1. – С. 153–158.
13. Шинкарук В. Системний підхід до дослідження інтеграційних процесів у вищій освіті України / В. Шинкарук, Х. Чаковський, К. Метешкін // Вища школа. – 2008. – № 9. – С. 12-19.

Анализируются модернизационные преобразования в образовании, которые осуществляются на основе инноваций; последнее обусловлено вызовами современной эпохи; автор подчеркивает, что инновации могут иметь разное наполнение, разное содержание и направления, а связь инновации с модернизацией будет наполняться разным содержанием; глобализация и информационная революция меняют статус образования, она становится рычагом преобразования общества на основе научных инноваций; главным вектором модернизационно-инновационного развития образования является европейский; вместе с тем, интеграция в европейское образовательное пространство не является самоцелью. Она призвана решить различные задачи с позиций новой парадигмы образования; автор отмечает, что высшим учебным заведениям предоставляется вполне реальная возможность внести свой вклад в реконструкцию отечественной и высшего образования.

Ключевые слова: человек, образование, культура, социальный опыт, модернизация, инновационное развитие.

Analyzed modernization transformation in education that are based on innovation, the latter due to the challenges of the modern era, the author emphasizes that innovation can have different content, different content and perspective, communication innovations to the modernization will be filled with different contents, globalization and the information revolution is changing status of education, it becomes a lever transformation of society based on scientific innovation, the main vector of modernization and innovation of education is European, however, integration into the European educational space is not an end in itself. It is designed to solve various problems from the standpoint of a new paradigm of education, the author notes that higher education institutions provided a very real opportunity to contribute to the reconstruction of national and European higher education.

Key words: people, education, culture, social experience, modernization, innovation development.